

ЯВЛЕНИЕ В БЪЛГАРИСТИЧНАТА И В МЕТОДИЧЕСКАТА НИ ЛИТЕРАТУРА

Мариана Георгиева

През последните 20 години методиката на обучението по български език (МОБЕ) е поставена пред сериозни предизвикателства. Едно от тях е необходимостта непрекъснато да утвърждава своя самостоятелен статут сред другите гранични научни области като психолингвистиката, теорията на текста, социолингвистиката, лингвокултурологията, като едновременно с това отговоря на новите национални, европейски и световни реалности. Пример за отговор на това предизвикателство е новата книга на Кирил Димчев **„Езикознание. Езиково обучение. Методика на езиковото обучение. Научни приноси“** (София, изд. „Булвест 2000“, 2010). Оформена като сборник със статии, книгата обговаря един сложен научен и социокултурен дискурс – обучението по български език (ОБЕ) и методиката на родноезиковото обучение. С тази книга ученият за пореден път взема страна в научния спор относно статута на методиката на езиковото обучение (МОБЕ) като самостоятелна научна дисциплина или като „частна дидактика“, „предметна дидактика“ и пр. В своето многообразие и цялост сборникът убедително защитава евристичните възможности на МОБЕ като теория на ОБЕ и като наука, която изследва свой уникален, с изключителна важност за развитие на обществото и личността предмет – **езиковата подготовка на подрастващите**. С обвързването в единно цяло на езиковедски, методически и социокултурни проблеми книгата е явление в българистичната ни литература.

Независимо от избора на съставителя да подреди хронологично статиите, свързани с изследванията на учения в пресичащите се научни полета на езикознанието и методиката, методиката и стилистиката, методиката и културологията, в книгата могат да се открият два частично припокриващи се тематични кръга в областта на методическото познание.

Първият е свързан със специфичния предмет на МОБЕ, с нейните цели, със структуроопределящите я понятия; с функционално-генетичните, дейностните, морфологичните ѝ характеристики.

Вторият тематичен кръг, произтичащ от първия, е свързан със структуроопределящото понятие за МОБЕ – **функциите на обучението** по български

език. С научните си постановки и с убедителната си обосновка книгата на Кирил Димчев има стойност на фундаментално теоретично изследване със значение за оптималното преобразуване на идеите в технологии на преподаване, в модели на педагогическа интеракция.

В центъра на **първия** тематичен кръг е статията „**Методиката на обучението по български език в съвременното научно пространство**“ (с. 344 – 365). Текстът развива идеи на учения, застъпени в неговия концептуален труд „**Обучението по български език като система**“. Като ядро на един сложен обект, предметът на МОБЕ според автора в посочената монография отразява междудисциплинния и интегративен характер на изследванията в методическата наука. В статията предметната област на методиката се обосновава във взаимодействието ѝ със съвременните постижения на културологията и лингвокултурологията, на психологията и психолингвистиката, педагогическата психология, социологията и социолингвистиката, теорията на управлението, аксиологията, праксеологията...

Именно „*комплексният интердисциплинарен подход е незаменим инструмент за постигане общите цели на образователния процес в средното училище – развиване на младата личност в интелектуален, поведенчески, мотивационен и емоционален план*“⁽¹⁾. Тази постановка на учения отчита цялата сложност на съвременния социокултурен и образователен дискурс, противоречивите влияния на семейната и на обществената среда, медиите, виртуалното пространство, в което пребивава непрекъснато съвременният ученик от т.нар. z-технологично поколение⁽²⁾. Затова и с особен принос е подчертаването от Кирил Димчев на един важен за предмета на обучение по БЕ аксиологичен негов аспект. Ученият поставя основния за езиковото обучение въпрос, **какво означава днес да се владее един език** (на първо място родният). Методическата система на ОБЕ зависи от системата дескриптори, характеризиращи концепта **владееене на език**. В съвременните условия тя трябва да анализира и оценява значението както на системата, така и на ценността на отделния дескриптор при съответния социокултурен контекст. В синтетичен вид авторът представя възгледите на Ф. Перну в цитираната статия на швейцарския учен „Практическото овладяване на език, главен залог за обновяване: между политическата и дидактическата утопия“, с които явно е съгласен. Съвременните общества създават сфери на дейност, които изискват от личността активност, израз на която са владееенето на различни стилове и регистри, позволяващи на обучавания да постига целите на общуването, интеграцията си, личностното си развитие. Така обществото е многостранно характеризирано като правово, медийно, компютъризирано, пазарно, образователно развиващо се, конкурентно и пр. И в това многообразие се крият капаните за личността, която не владее съответстващите му „езици“. Методикът задълбочено анализира съвременната социокултурна ситуация, в чийто контекст протича езиковото развитие на основния участник в педагогическата интеракция – **учени-**

ка. Възможно е той да не оценява все по-нарастващата роля на образованието и по-конкретно на езиковото образование, но именно в това е отговорността на всички, които моделират системата на обучение по БЕ – да създадат необходимата мотивация за изучаване на родния език, образованието по който обхваща и „предаването на културните и другите ценности в обществото“. За учения значението на езика в общуването в съвременни условия е свързано с идеята, че той е **най-мощният инструмент за изграждане на идентичност**. Осъзнаването на тази идея и превръщането ѝ в поведение и отношение е всъщност най-важният съхраняващ механизъм както за отделната личност, така и за общностите в един глобализиращ се свят.

В този контекст разглежданата статия посочва новите фактори за успешното развитие на индивида – многоезичието и разноезичието, които той трябва да овладее, за да постигне лична комуникативна компетентност. За първи път в методическата теория (вж. и „**Лингвометодически и социокултурни аспекти на езиковото обучение**“⁽³⁾ – с. 313-316) Кирил Димчев говори за обучението по български език като първи и като втори език, отчитайки новите социокултурни реалности, и обосновава прехода от знаниецентристки подход към компетентностен подход в средното училище. Изучаването на БЕ като първи език и включването му във все по-широки социокултурни контексти се осъществява все по-често паралелно с изучаването му и като втори език за немалка част от учениците в българското училище. Този факт, според учения, налага промени в методическата система на ОБЕ. Кирил Димчев подчертава, че е необходимо да се търси общото във функциите, структурата и технологията на учебните дейности, да се отчитат социолингвистичните и психолингвистичните фактори, които обуславят разликите, но и включват двете подсистеми в единна методическа система. Този подход според автора разширява понятието за МОБЕ, като го превръща в **родово понятие**.

В статията „Възможности на системния подход за междудисциплинно изследване на ОБЕ“ (с. 166–218) ученият обосновава предметната област на методиката и представя инструментариум за проучване на понятието за езикова подготовка (с. 223–234). Но обогатяването на методическия изследователски апарат, за което Кирил Димчев има безспорна заслуга, се нуждае от „интензификация на изследователската дейност“. За нея авторът настоява. Като утвърждава, че ОБЕ е главен инструмент за цялостното развитие на подрастващите, ученият подкрепя виждането си с постановките на Общата европейска езикова рамка: учене, преподаване, оценяване. В нейния контекст и този на обществената и научната значимост на проблемите, които е призвана да решава МОБЕ, методикът посочва необходимостта от нов поглед в следните посоки:

- функции на съвременното ОБЕ;
- обновяване на учебното съдържание;
- нуждата от нови технологични решения;

По този начин книгата разгръща и втория си тематичен кръг, който се проявява и в посочените текстове, но основно е представен в поредица от статии, в центъра на които стои **„Функции на езика и функции на обучението по български език“** (с. 317-328). С висока методическа и социокултурна стойност е утвърждаването на новото за МОБЕ структуроопределящо понятие **функции на обучението по български език**. На страниците на книгата е обоснована глобалната идея функциите на учебния процес по БЕ да произтичат от функциите на езика, разглеждани както като универсално общочовешко явление, така и като индивидуално. Авторът интерпретира понятието функции и като произтичащо от самата специфика на ОБЕ – за социалната потребност от езикова подготовка на подрастващите. Той обвързва понятието със системата от компетентности, овладявани на занятията по БЕ. Според него с функциите на езиковото обучение е свързано и самото технологично осигуряване на процесите, чрез които се овладяват декларативните и процедурните знания по БЕ.

Необходимостта от **понятието функция** методикът обосновава чрез спецификата на ОБЕ като „вид речево общуване“ и като средство „за подобряване резултатността на речевото общуване“. В този смисъл той определя като основни за учебния процес прагматичната функция и когнитивната функция, свързани съответно с комуникативнопрактическите цели и с информативно-познавателните цели на ОБЕ.

Като пример за осъществяване на прагматичната функция и на когнитивната функция в учебния процес може да бъде препоръчана на учителската колегия статията **„Обучението по синтаксис и съвременния лингвометодически дискурс“** (с. 329 – 338). Текстът обвързва функциите на обучението по синтаксис с целите в техните когнитивни, поведенчески, културологични, аксиологични и емотивни аспекти. Авторът разглежда синтаксиса на езика като комплексно, културно и дори етническо явление, чрез което човешката общност и индивидът изразяват отношението си към заобикалящия ги свят. Тази идея подсказва необходимостта от многопосочност, комплексност в ОБЕ. Статията предлага и прагматична технология – реализация на теорията във форма, удобна за практическо използване (интересни задачи и тестови варианти). Авторът използва и разграничаваните от когнитивната психология понятия за **декларативно знание** и **процедурно знание**, за да обоснове различията между езикова и езиковедска (лингвистична) компетентност, които се стремим да постигнем в занятията по синтаксис.

Отношенията между лингвистична и езикова компетентност са интерпретирани и в статията **„Лингвистична компетентност и социален опит на личността“** (с. 338 – 343). Разграничаването им е теоретичен принос на автора с важни практически резултати за МОБЕ. Методикът посочва,

че лингвистичната компетентност се формира на основата на езиковата компетентност. Доказва се ролята ѝ за усвояването на необходимите социални роли от по-възрастните, чрез постигането ѝ се разширяват възможностите на личността в различни социокултурни сфери. Убедително е разкрита връзката между езиковото и социалното развитие на младата личност – предпоставка за успешното представяне на ученика по всички учебни предмети.

Книгата на утвърдения учен с всеки свой текст пледира за превръщането на ОБЕ в познавателен инструмент чрез реализация на функциите на учебния процес, като се отчита променливостта на приоритетите в зависимост от целите, учебното съдържание в урока и не на последно място – от конкретния социокултурен контекст.

Следва да се открие особената значимост, която за първи път в МОБЕ се удава на **културологичната функция на ОБЕ**, на връзката между методическите и лингвокултурологичните изследвания. „Културата да се изучава с помощта на езика, езикът с посредничеството на културата“, настоява ученият чрез популярната максима. Той отбелязва, че все повече се схваща като анахронизъм в съвременния образователен дискурс езикът да се изучава без връзка с културата; осъзнава се необходимостта в учебния процес да се разглеждат различни аспекти на отношенията между език и култура. Особено важно е да подчертаем, че във време, когато се проблематизират редица нравствени и национални ценности, авторът настоява за приоритет на културологичната функция на ОБЕ. Показателна е научната рефлексия на методика спрямо отсъствието в ценностната система на подрастващите на нравствени добродетели, свързани със спазването на езикови, поведенчески, морални норми; на разколебаване на съзнанието им за национална идентичност; на занижени толерантност и възможност за разбиране и оценка на различни ценностни системи.

В заключение е важно да се посочи, че с цялото си многообразие от конкретни и абстрактни проблеми на осмисляне на езиковото обучение, на методиката на обучението по български език книгата е един необходим теоретично обоснован курс по създаване на умения за лингвистичен анализ, за усъвършенстване на комуникативноречевите умения както на учителя, така и на ученика. Трудът отчита културните, социалните, личностните потребности на участниците в методическата интеракция, съобразява се с многообразните ситуации на педагогическо взаимодействие, при които попада, но и сам създава учителят. Книгата обвързва конструктивно традицията с бъдещето на методиката. Ето защо мястото ѝ е на работната маса на учителя по БЕЛ и не само на неговата, а и на всички, за които грижата за езиковата култура на подрастващите и на обществото като цяло е професионален и човешки дълг.

БЕЛЕЖКИ

1. Димчев, К. (2010). Езикознание. Езиково обучение. Методика на езиковото обучение. Научни приноси. С.: Булвест 2000, с. 346
2. Според А. Иванова z-технологично поколение са родените деца в периода 1995–2004г., израснали в условията на виртуалната реалност и пребиваващи в нея през голяма част от свободното си време. Според авторката това поколение е некомуникативно, несамостоятелно, несчитащо образованието и кариерата за ценност. То е поколение на потребителите на новите технологии и неговото адаптиране към ценностите и потребностите на обществото ще се окаже изключителен проблем. Вж.: Ivanova A. Net-Generation Learning Style – a Challenge for Higher Education. ACM International Conference Proceeding Series, 2009; Vol. 433, pp. IV.2-1 – IV.2-6. Вж. също Ivanova, A., A. Smrikarov. The New Generations of Students and the Future of e-Learning in Higher Education. Proceedings of e-Learning'09 International Conference, Berlin, Germany, 31.08-01.09 2009, pp. 17 – 25
3. Димчев, К. (2010). Лингвометодически и социокултурни аспекти на езиковото обучение. В: Езиково обучение. Методика на езиковото обучение. Научни приноси. С.: Булвест 2000, с. 313

Dr. Mariana Georgieva

✉ Friedrich Schiller German Language School
Ruse